

Muuan näkökulma Santeri Alkion romaanin Murtavia voimia

1

Santeri Alkion Murtavia voimia (1896) mainitaan tavallisesti Puukkojunkkarien (1894) yhteydessä: se on kirjailijan kuuluisimman teoksen jatko, kaksoisromaanin ”riippumattomaksi, itsenäiseksi” merkitty toinen puolisko. Tavaksi on tullut myös todeta, että Murtavia voimia on teosparin häviävä osapuoli; siinä on aavisteltu voimien herpaantumista. Toisaalta romaanille on myönnetty merkitystä kulttuurihistoriallisten aineistensa ja nälkävuosikuvaustensa ansiosta. Kirjailijan omaa suhtautumista teokseensa kuvanee se, että hän on sen ”nöyrimmällä kunnioituk-sella” omistanut ”katovuosina uupuneitten uhrien muistolle”.

Palautettakoon mieleen, että romaani alkaa pahaenteisestä, lumipy-ryisestä sunnuntaista eräällä Etelä-Pohjanmaan kirkolla toukokuun lo-pulla 1867 ja päättyy runsaan sadon tuottamaan iloon ja paremman tule-vaisuuden odotukseen seuraavan vuoden syksyllä. Väliin mahtuvat puukkojunkkarien vallan murtuminen ja heidän johtajiensa vangitseminen sekä katovuoden toivottomuus ja kärsimykset. Kirjailija panee toki merkille myös ihmisyksilöä läheisemmin koskettavia piirteitä: poikkeuk-sellinen aika tuottaa lähes käsittämätöntä raakuutta ja moraalittomuut-ta, mutta nostaa näkyviin myös ihmisluonnon jaloja puolia. Romaanin perussävyltään harmaa elämäk kuva sisältää syvimmältään väkevien yksi-löitä ja yhteiskuntaa säätelevien voimien liikettä, ja teos kokonaisuutena avartuu viime kädessä kirjailijan intensiivisen elämäntahdon ilmaukseksi.

Murtaviin voimiin liittyvää kirjallista jäämistöä on säilynyt hyvin runsaasti. Joukossa on vähäisiä merkintöjä sisältäviä lappusia, erilaisten taustatietojen tallettamiseen käytettyjä muistiinpanoja, pohdiskeluja, suunnitelmia ja kaavailuja sekä käsikirjoituksia. Käsikirjoituksista tosin vain yksi on säilynyt täydellisenä, se jonka kanteen kirjailija on merkinnyt sanan ”lopullinen”. Tämän materiaalin pohjalta romaanin sisäiset

syntyvaiheet, sen kehittyminen kirjailijan työpöydällä, ovat varsin pitkälle jäljitettävissä.¹

Murtavia voimia on romaanina melko ongelmaton. Mutta muistiinpanojen ja käsikirjoitusten valossa monet asiat saattavat nousta esiin huomattavassakin määrin uuden ilmeen saaneina. Tämä koskee esim. Hautalan Jannea, kirjan keskeistä henkilökuva, joka R. Koskimiehen sanoja käyttäkseni toteutti "elämässään parasta ja vankinta suomalaisen talonpoikaisperinteen alalla".² Muistiinpanot osoittavat, että hänen kuvansa on varsin vaiheikkaan kehittelyn tulos. Toinen kiintoisa kysymys olisi, miten kertoja suhtautui todellisuudesta ottamiinsa aineksiin. Asian merkitys korostuu sen takia, että Alkio ilmeisesti halusi olla jonkinlainen kotiseutunsa vaiheiden "historiaan" kirjaaja sekä Puukkojunkkareissa että Murtavissa voimissa.³

Tällä kertaa tarkoitukseni on käsitellä varsin rajoittuneelta tuntuva aihetta: romaanin viimeistä lukua, sen lopettamistapaa. Asia näyttäisi kuuluvan sanataideteoksen rakenteen tai komposition piiriin samoin kuin aloittamistapakin. Käytettävissä olevan aineiston pohjalta loppuluku alkaa herättää kuitenkin aivan muunkinlaista mielenkiintoa. Se tuntuisi olevan kiinteässä suhteessa romaanin syntyprosessiin, jota se eri tavoin heijastaa. On myös syytä olettaa, että sillä on tekemistä senkin kanssa, miten teos sai lopullisen persoonallisen sanottavansa. Näiden asiaryhmien taustaksi nousee puolestaan Alkion tuonaikainen kirjallinen ja aatteellis-yhteiskunnallinen kehitys. Tämän tutkielman näkökulmaa voisi sanoa geneettiseksi ja tulkitsevaksi; päämääränä on siis valaista päättösluvun hahmottumistapahtumaa ja siitä käsin kosketella joitakin romaania koskevia kysymyksiä.

Aineiston perusteella voi päätellä, että loppuluku tuotti Alkiolle hankaluuksia ja sai lopullisen muotonsa sananmukaisesti viimeisillä hetkillä. Samoin näyttää olleen laita myös Puukkojunkkarien viimeisen luvun kohdalla. Todettakoon, että viimeksi mainitussa romaanissa olevan lopullisen version lisäksi kirjailija ajatteli ainakin kahta muuta vaihtoehtoa. Niistä varhaisemmassa Santran ja Valeen häihin syöksyneen Karhun Esan puukko tavoitti todella sulhasen rinnan. Toisessakin tapahtui murha, uhri oli nyt herastuomari, morsiamen isä. Eri vaihtoehtoilla lienee ollut merkitystä lähinnä vain siltä kannalta, kuinka dramaattisesti tai suorastaan šokeeraavasti kertoja katsoi voivansa romaaninsa päättää.

¹ Muistiinpanot ja käsikirjoitukset ovat hovioikeudenpresidentti Paavo Alkion hallussa. Hän on ne ystävällisesti luovuttanut käytettäväkseni.

² R. Koskimies, *Elävä kansalliskirjallisuus I*. Helsinki 1944. S. 384.

³ Vrt. Santeri Alkion kirjettä kustantajalleen 18. 8. 1893. Yrjö Jäntti, Werner Söderström Osakeyhtiö 1878—1928. I osa. S. 273.

Kytkentöjä kirjan syntyvaiheisiin tai muuhun tapahtumiseen ei ole sillä tavoin kuin Murtavissa voimissa.

Murtavien voimien loppuluku poikkeaa muusta romaanista virityksensä takia, jopa voidaan puhua lähes yllättävästä kontrastista. Se on valoisaampi, siinä tavoitellaan tässä romaanissa peräti outoa juhlavuuden ja maalaisidyllin yhdistelmää, ja siinä uuden uskon ja aatteen julistaja on tullut eepin kertojan rinnalle, osittain tilalle. Vaikka myönteinen sävy on johonkin mittaansa saakka historialliseltakin kannalta täysin oikeutettua, seurauksena on kuitenkin vaikutelma, että kertojan asenteet todellisuuden tarkkailijana eivät ole yhtä aitoja kuin tässä romaanissa yleensä. Toisaalta kannattaa todeta, että viimeinen luku, kootessaan kuin loppukatselmukseen erilaisia kirjassa puheena olleita asioita, toimii perusmalliltaan samalla tavoin kuin lukemattomat perinteellisen romaanin loppuluvut aikaisemmin.

Lyhyt viittaus romaanin päätösluvun sisältöön lienee aiheellinen. — Murtavia voimia päättyy, kuten jo viitattiin, vuoden 1868 syksyyn, sadonkorjuun päiviin. Kertoja toteaa, kuinka jo kevät oli saapunut ”kuin suoraan taivaasta” ja kevään mukana olivat tulleet jauholaivat. Ihmiset saivat taas syödäkseen, ja elämän iloiset äänet alkoivat kaikua kujilta. Tällaisista lähtökohdista käsin palautetaan mieleen Siikalahden Mikko, romaanin konna, joka nyt itse joutuu petetyksi. Kerrotaan Hautalan Jannen jälkimuistosta ja muistutetaan kuvernöörin hänestä lausumista merkillisistä sanoista. Ohi vilahtavat Varpulan Valee ja Hautalan Matti, vakaat isäntämiehet, jotka keskustelevat uudesta kunnallisasetuksesta. Kertoja mainitsee myös Kaleniuksen, joka on paennut tekosiansa, ja kapteeni Stoltin, jota kohtaan edelleen tunnetaan epäluuloja. Nimismies Grönberg palaa käräjiltä. Hänelle on lopullisesti selvinnyt Karin Vennun, häjyjen johtajan, turmiollinen vaikutus ympäristöönsä; hän on myös tullut entistä vakuuttuneemmaksi tämän hänen ympärillään ahertavan kansan monista kiitettävistä ominaisuuksista. Luku päättyy sopuisointuiseen perhekuvaan: Karhun Esa, entinen hurjista hurjin puukkojunkkari, kohtaa uudeksi mieheksi muuttuneena lapsensa elopellolla.

2

Murtavien voimien sisältämällä aineksilla on takanaan pitkäkö kypsyttelyaika, ja romaania koskevat suunnitelmat muuttuivat useaan kertaan. Eräät aiheet olivat askarruttaneet kirjailijaa ainakin vuodesta 1890 lähtien, mahdollisesti aikaisemminkin. Vuonna 1892 Alkio teki tunnetun matkansa Kauhavalle sekä Yli- ja Alahärmään ja keräsi huomattavan osan Puukkojunkkarien ja Murtavien voimien materiaalia. Tiedetään, että romaanin valmistumista viivästyttivät eräät henkilökohtaiset

kokemukset, erityisesti ensimmäisen vaimon kuolema 1894 ja sitä ennen sattuneet lasten kuolemat. Samaan suuntaan vaikutti näitä tapahtumia seurannut uskonnollisen levottomuuden ja etsimisen vaihe, ehkä myös omaan kirjailijantyöhön liittyvät epäilyt ja rajoittuneisuuden tunnot.⁴

Muuan tälle romaanisuunnitelmalle luonteenomainen piirre, ehkä myös sen edistymistä hankaloittava tekijä, oli romaanin kasvaminen eri kerrostumista, jotka näyttävät saaneen alkunsa eri tahoilta tulleista ja myös eriaikaisista sysäyksistä. Nähdäkseni voidaan puhua neljästä kerrostumasta. Asia on tässä yhteydessä tärkeä siitä syystä, että kerrostumat osaltaan säätelevät loppuluvun muotoutumista.

Alkion papereiden joukossa on päiväystä vailla oleva ”Mielikuvitus”-niminen vihkonen, joka sisältää romaanisuunnitelman luonnostelua. Sen mukaan Puukkojunkkarit ja Murtavia voimia ovat alun perin kuvautuneet mielessä yhtenä kokonaisuutena, jonka nimeksi on merkitty ”Raakalaisvallan aika”. Tämä kokonaisuus näyttää jakautuneen pian kahdeksi osaksi, jolloin jälkimmäisen selvitettäväksi tuli, ”mihin saakka edellisen aikakauden ’lapset’ olivat kehittyneet, kun he olivat kehittyneet juopoista roistoiksi”, ja osan ytimenä tuli olla, ”miten uusi nimismies saattaa roistot edesvastuuseen”. Romaanin molempien osien linja tuntuu tuossa vaiheessa olleen tiukasti rajattu, ja sen tuloksena jälkimmäisestä osasta olisi syntynyt jonkinlainen rikosromaani.

Tähän puukkojunkkari-kerrostumaan liittyvä lopputapahtuma on kaavailtu vihkosessa ”Lisäyksiä ja muutoksia teokseen Puukkojunkkarit”. Kirjailijan suunnitelman mukaan siinä pitäisi kertoa, kuinka pahan-tekijät ovat saaneet tuomionsa ja kuinka nimismies voittajana ajaa käräjäpaikalta kotiansa kohti. Taustan muodosti pelloillaan ahertava rauhallinen väestö, jonka mielet oli täyttänyt vilpitön kiitollisuus esivallan edustajaa kohtaan.

Romaanisuunnitelmalle tuli tärkeäksi tapahtumien ajoittaminen. Vähäiselle paperiliuskalle, jonka otsikkona on sana ”Tapaukset”, kirjailija on tehnyt merkinnän, jonka mukaan toisessa osassa ”sopisi kuvata tuon katovuoden ajat”. Aikaisemmin hän oli puhunut yleensä vuodesta 1860 alkaneesta köyhästä ajasta. Täsmennys vei ”raakalaisvaltaa” koskevan romaanisuunnitelman toisen, ilmeisesti aikaisemman kirjallisen suunnitelman yhteyteen. Vuosilta 1890—91 on laajahko, 125 sivua käsittävä romaanin käsikirjoituskatkelma ”Ikäviä juttuja”, joka sisältää hajanaisen sarjan nälkävuoden kuvia. Muistettakoon, että tämä aihepiiri oli kiin-

⁴ Aulis J. Alanen, Santeri Alkio. Porvoo 1976. Ss. 153—154. — Omaan kirjailijantyöhön liittyvistä epäilyistä esim. kirjeessä Kauppiis-Heikille 21. 5. 1895. Santeri Alkion papereit: kansio IV B, yksityiskirjeitä 2. Vaasan Maakunta-arkisto.

nostanut Alkiota jo varhain: ensimmäisenä kaunokirjallisenä tuotteena oli 1885 ilmestynyt painosta Kuvaelmia katovuodelta 1867.

Nälkävuosi-aihe toi mukanaan otsikolla ”Konsepti S” merkityssä suunnitelmassa esitetyn ajatuksen: loppuluvussa voisi käsitellä kevättä ja kesää 1868, heinän tekoa ”iloisesti vaikka horjuen” ja viljan korjuuta. Varhaisin suunnitelma näyttää olleen pelkästään eriytymätön mielikuva hyvästä kesästä, riemukkaasta luonnontapahtumasta.

Suunnitteilla oleva romaani sai siis varhaisessa vaiheessa aineksia kahdesta lähtökohdasta käsin. Kolmas, noita myöhäisempi kerrostuma kytkeytyy henkilöön nimeltään Ritaniemen Antti. Tällainen henkilö tavataan vain suunnitelmissa ja eräissä käsikirjoituksissa; kirjoitustyönsä loppuvaiheessa kirjailija yhdisti hänet Hautalan Janneen. Ritaniemen Antti on kuvattu talonpojaksi, joka on aikansa tasalla kaikissa maalaiselämän kehittämistä koskevissa asioissa: hän toimii kunnan asioissa, ajaa kansakouluasias, vastustaa kapakkaa ja vihaa herroja. Hän on osaksi muunnelma Alkion kuvaamasta ensimmäisestä valistuneesta talonpojasta, Joonaksesta, Teerelän vävystä, romaanissa Teerelän perhe (1886). Suunnitelmissa viitataan siihen, että Antti joutuu, yrittäessään auttaa muita, taloudellisesti häviöön ja lopulta kuolee. Tarkempaa luonnostelmaa lopun hahmottelemiseksi tältä pohjalta ei ole olemassa.

Osoituksena siitä, kuinka verkkaisesti suunnitelma eteni loppua kohti, on romaanin sisällysluettelo, joka käsitykseni mukaan on kevättalvelta 1896: loppu jätetään lähes täysin avoimeksi, viimeisen luvun sisältöön ei edes viitata. Samoilta ajoilta oleva käsikirjoitus sisältää viimeisestä luvusta vain alun, kevään ja rehevän kesän kuvauksen.

Vihdoin keväältä tai alkukesältä 1896 on säilynyt ensimmäinen päätösluvun kokonaisluonnostelu. Edellä mainittuihin suunnitelmiin kuuluneista aineksista siinä ovat mukana maininta nimismiehestä, joka kertoo puukkojunkkarien saamista tuomioista, sekä kuvaus kesästä ja viljan korjuusta. Lisäksi mainitaan mm. Siikalahden Mikon viljakaupasta, kunnallisasetuksesta, Kaleniuksen katoamisesta sekä Karhun Esasta. Aihelemiensa puolesta luonnos muistuttaa jo suuresti viimeisteltyä versiota, mutta eroaa siitä lopulliselta sanottavaltaan vielä aivan olennaisella tavalla.

Merkityksensä on jo sillä, että kertoja haluaa nyt erityisesti korostaa Karhun Esan osuutta. Hän sanoo mm.: ”Loppu on saatava sellaiseksi, että Esa osoittaa työllään aikovansa koko vastaisen elämänsä pyhittää rehelliselle työlle, — ja että puukkojunkkari- ja roisto aika olivat loppuneet, että nähtävästi oli tulossa aika, jolloin uudenaikaiset ihanteet alkaisivat vallita Etelä-Pohjanmaan raikasta miestä.” Tällainen ratkaisu olisi ehkä painottanut Puukkojunkkarien ja Murtavien voimien yhteenkuuluvuutta, mutta jälkimmäisen romaanin kannalta se olisi ollut ontuva. So-

pii huomata, että Alkio tunki alun perin mieltymystä Karhun Esaa kohtaan. Puukkojunkkareita suunnitellessaan hän halusi pitää Esaa ”todellisenä aikansa lapsena”, jolla ei oikeastaan ollut ”roiston taipumuksia”; jopa hän mainitsee, että Karhun Esaa ”tässä osassa jo kehitetään seuraavan aikakauden sankariksi”.

Tällaista sankaria hänestä ei kuitenkaan tullut, mutta hänen osuutensa loppuluvussa säilyi näkyvästi painotettuna. Peräti erikoisena on pidettävä sitä, että talonpoikaiskertomuksiin perinteisenä osatekijänä kuullut idyllin ilmapiiri on hänen yhteydessään saanut poikkeuksellista herkkyyttä. Sankarin aseman kertoja sen sijaan antoi Hautalan Jannelle. Janna — samoin kuin Ritaniemen Anttia — koskevan materiaalin puuttuminen täydellisesti edellä mainitusta loppuluvun luonnostelusta erottaa sen ratkaisevasti lopullisen romaanin päätöksestä. Hautalan Jannen tulo, uudestisyntyneessä muodossaan, Murtaviin voimiin on romaanin syntyhistorian viimeisten kuukausien, mahdollisesti viimeisten viikkojen tapahtumia. Tämän henkilön mukana romaani vasta lopullisesti kiteytyi sekä muodoltaan että sanottavaltaan.

3

Ennen kuin puutun Hautalan Jannen osuuteen lähemmin, katson aiheelliseksi mainita lyhyesti Murtavien voimien käsikirjoituksen syntyvaiheista.

Näyttää siltä, että sekä puukkojunkkarien elämää että nälkävuosien tapahtumia koskevat aiheet kirjailija muovasi aluksi erillisiksi kuviksi ja tilanteiksi. Hän itse saattaa puhua ”kohtauksista”; kohtauksiin hän on jakanut esim. suunnitelmansa ”Kuvauksia nyrkkivallan ajoilta”. Sana lienee merkinnyt hänelle sekä eepistä että draamallista ainesta sisältävää kerronnan yksikköä. Parissa paperilapussa kirjailija tosin puhuu näytelmästä. Käsitykseni mukaan työskentelyn perussuunta on kuitenkin alusta pitäen tähdännyt romaaniin.

Summittaista juonen sommittelua oli liittynyt niin suunnitelmaan Puukkojunkkarien jatkosta kuin myös Ritaniemen Anttia koskeviin kaavailuihin. Nälkävuosikuvaukseen sisältyi sitä paitsi ajallisiin merkkikohtiin nojaava rakennemalli: toukokuun takatalvi 1867, kesän yllättävä tulo, syyskuun alun hallayö, vuoden 1868 sadonkorjuu. Näyttää kuitenkin siltä, että kirjailijan oli vaikea rakentaa romaanistaan mielikuvaa kokonaisuutena. Kannattavan linjan tai toimivan juonen löytyminen antoi odottaa itseään.

Niinpä ensimmäiset käsikirjoitusyrityksetkin osoittautuivat varsin hatariksi. Aluksi Alkio kokeili — loppukesällä 1894 ja seuraavan vuoden tammikuussa — kahta täysin erilaista aloitustapaa. Katkelmissa on 112

ja 52 käsikirjoitussivua, niistä jälkimmäisen nimeksi on merkitty ”Nyrkivallan murtajat”. Elo—syyskuussa 1895 kirjailijalla oli, käsikirjoituksen päiväysmerkinnöistä päätellen, yhtenäinen kirjoitusperiodi, ensimmäinen todella intensiivinen yritys uuden romaanin aikaansaamiseksi. Tuloksena oli 247 sivua sisältävä luonnos, joka käsitti yhdeksän lukua. Siinä kirjailija halusi ennen kaikkea sovittaa yhteen aikaisemmin syntyneitä ”kohtauksia”. Luonnoksella on myös se merkitys, että sen yhteydessä hänen itsekritiikkinsä ratkaisevasti valpastui. Tulos ei ilmeisesti lainkaan tyydyttänyt. Niinpä kirjailija ei yrittänytään viedä tätä luonnosta päätökseen saakka.

Lopullinen käsikirjoitus valmistui noin vuoden kuluttua, loppukesälä 1896. Talvella 1895—96 ja alkukesällä romaani kypsyi ja sai lopullisen asunsa. Viimeiselle työvaiheelle ovat tunnusomaisia kokonaissuunnitelmien laatiminen ja niiden mukainen muokkaustyö. Samalla aineisto jonkin verran täydellistyi, mutta ennen kaikkea tapahtui keskittämistä ja yksityiskohtien mukauttamista kokonaisnäkemykseen.

4

Hautalan Jannen henkilökuvaan liittyviä kysymyksiä kosketellaan tässä vain niiltä osin, kuin ne auttavat ymmärtämään päätösluvun hahmottumista.

Ehkä voi sanoa, että kirjailijan kuva tästä henkilöstä näyttää pohjimiltaan selkeältä ja yksinkertaiselta. Sen ydin sisältyy muistiinpanoihin merkittyyh ohjelmalauseeseen: ”Tässä tulisi esiintyä Hautalan Jannessa oikea Suomalainen talonpoika, joka ei katso etupäässä omaa etuansa ja joka kykenee uhrautumaan periaatteensa vuoksi — —.” Tämän mielikuvan ilmentäminen epiikan keinoin on jo toinen asia. Tästä kertoo jotakin sekin, että henkilökuvan juuret viittaavat ainakin kahteen, tosiasiallisesti useampaankin suuntaan: toisaalla on lähtökohtana Kustaalan lautamieheksi kutsuttu henkilö käsikirjoituksessa ”Ikäviä juttuja” sekä tämän pitkälle kehitetty seuraaja, aikaisemmin mainittu Ritaniemen Antti; toisaalla taas todellisuusesikuva, kauhavalainen herännäistalonpoika Sven Toppari (synt. 1823) sekä Puukkojunkkareissa kuvattu Hautalan Janne ja tämän ”vanhentunut” olomuoto, jota kirjailija aluksi suunnitteli *Murtaviin* voimiin. Näitten perusteella tyyppin tunnusmerkit kyllä näkyvät: ensisijaisesti on kysymys rehdistä isäntämiehestä, jolla on selkeä yhteiskunnallinen oikeudentunto, jolla on hyvä sydän apua tarvitsevia kohtaan ja joka toiminnassaan osoittaa rohkeutta ja määrätietoisuutta, ehkä juuri näitä ominaisuuksia tavallista mittavammassa määrin. Toinen asia on, että 1800-luvun maalaisyhteiskunnassa, etenkin eteläpohjalaisessa, tuollaisia luonteenpiirteitä ei juuri osattu yhdistää ”suuriin” tekoihin.

Ne teot, joita laulut olivat pitkään ylistäneet, olivat lähteneet toisenlaisista edellytyksistä, toisesta arvomaailmasta käsin.

Saadakseen Hautalan Jannen kohdalla aikaan henkilökuvan, johon selkeistä tyyppiirteistä huolimatta liittyisi helposti tunnistettavaa poikkeavuutta, ehkä suorastaan "sankarin" aineksia, Alkio vetosi kahteen taiteelliseen keinoon, taiteelliseen hahmottamisperiaatteeseen. Ensimmäkin kertoja esittää itse ja antaa toisten kirjan henkilöiden esittää Jannesta arviointeja. Niistä ei paljastu vain hänen nauttimansa kunnioitus, vaan ne saavat aikaan suorastaan jonkinlaisen arvon korotuksen, jopa hänen hahmonsensa monumentalisoinnin. Keskeinen osa arvioinneista sisältyy loppulukuun, ne muodostavat siis Jannen jälkimaineen. Toiseksi: kertoja antaa ymmärtää, että Hautalan Janne ei toimi sattumanvaraisesti; hänellä on ihanteensa, omat aatteelliset lähtökohtansa, joiden nojalla hänen tekonsa ja käyttäytymisensä ovat selitettävissä. Tämä puoli ei enää suoranaisesti tule näkyviin päätösluvussa. — Tarkastelen kumpaakin hahmottamisen suuntaa erikseen.

Ne ajatukset, jotka kertoja viimeisessä luvussa Hautalan Jannesta esittää, saavat osaksi muistosoajien luonnetta. Kiinnekohta on Jannen ja hänen vaimonsa, "hyvähenkensä", hauta ja kuvailun kohteena aluksi hautausmaan luonto ja omalaatuinen rauha: "Se oli melutonta, kunnioittavaa surujuhlaa." Heidän kohtalonsa yhdistetään siihen taisteluun, "missä Suomen kansa lapsesta vanhukseen asti oli taistellut kansan olemassaolon puolesta". Kertoja jatkaa:

"Kuka tuttava seisahtuikin Hautalan Jannen haudalle, kyllä hän siinä rintaansa sai selittämättömän, vakavan tunteen. Tuossa mieheissä oli ollut jotain erikoista. Hänen luonteensa ja käytöksensä ei suinkaan liene monelle ollut mieleen. Mutta sittenkin häntä kaivattiin, rakastavalla kunnioituksella muistettiin. *'Jos te peritte tämän toverinne ominaisuuksia ja jätätte ne taas perintönä lapsillenne, niin Suomen kansa ei sorru koskaan, vaikka sillä olisikin nälkä.'* Tuon kuvernöörin lähettämän tervehdyksen oli Varpulan Valee uskollisesti saattanut kuntalaistensa tietoon. Viimeksi hän kertoi sen Jannen hautajaisissa. Siihen nuoret ja vanhat yhteen suuhun hymisivät, että se oli ihan niinkuin maaherra oli sanonut. Sellaisia lauseita usein pannaan suurten miesten hautapatsaisiin." — —

Loppuluvun muokkaaminen tuohon suuntaan merkitsi sitä, että samanaikaisesti oli Hautalan Jannen osuutta romaanissa muutenkin painotettava. Viimeisen työvaiheen lisäyksiksi voidaan käsikirjoitusten perusteella todeta ainakin kaksi kohtaa: kertoja sijoitti Jannen II lukuun, missä hänellä on sekä pitäjän olojen että häntä itseään koskevan informoinnin kannalta tärkeä keskustelu nimismies Grönbergin kanssa; XXI lukuun taas tuli kuvaus nimismiehestä sairasta Jannea katsomassa. Todennäköisesti saman vaiheen aikaansaannoksiin kuuluvat myös XIX lukuun

sisällytetyt Jannen mietteet synkstä ajasta sekä XVII luvussa olevan kuvernööriissä käynnin kuvauksen lopullinen muotoaminen.

Tällä kaikella tuettiin Jannen arvonnousua. Ilmeisesti kertoja katsoi ”ylempisäätysten”, kuvernöörin ja nimismiehen, tunnustuksen erittäin tärkeäksi; kuten havaittiin, useimmissa tämän vaiheen täydennyksissä oli kysymys heidän ja Jannen suhteesta. Jannen mielipiteiden itsenäisyyttä taas korostetaan XIX luvussa: vastoin papin puheita ja kansan yleistä mielipidettä hän oli tullut siihen johtopäätökseen, että katovuodet eivät voineet olla Jumalan rangaistus. Toinen asia sitten on, tasapainottuivatko Hautalan Jannen osuus ja rakennetta yleisemmin muovaavat tekijät sittenkään tarpeellisessa määrin. Esim. Niilo Liakka on Alkio-teoksessaan sitä mieltä, että Janne joutuu loppupuolella häiritsevällä tavalla syrjään.⁵

Jannea koskeviin arviointeihin, niiden katsomukselliseen taustaan, sisältöön ja esittämistapaankin vaikuttivat aivan ilmeisesti kirjallisuudesta saadut virikkeet. Tämä kiinnittää huomiota erityisesti siksi, että kirjailija muuten näyttää työskennelleen Murtavissa voimissa pitkälle ”oman” aineistonsa varassa. Esim. Jannesta annetun loppuarvostelun sävyt pohjaavat kansallisen idealismin asenteisiin, tavallaan Runebergin ja Tope-liuksen perintöön. Toisessa yhteydessä kertoja puhuu ”Saarijärven Paa-von horjumattomasta isänmaanrakkaudesta” ja antaa jopa isänmaa-käsitteelle uutta, maamiehen kannalta konkreettista sisältöä: ”isänmaa” työnsi ”povestaan” runsaan kasvillisuuden. Loppuluvussa toistetut kuvernöörin sanat taas lausuttiin alun perin tilanteessa (XVII luvussa), jota voi hyvin nimittää runebergiläiseksi. Siinä kansan edustaja kohtasi ylempään säätyyn kuuluvan ja osoitti itsessään ominaisuuksia, jotka aiheuttivat ”herran” puolelta myönteisen, jopa erittäin kunnioittavan arvioin-nin; asiaan kuului, että lausuma samalla laajeni koskemaan koko kan-saa. Alkio tiesi hyvin, että tämäntapainen idealismi ei sopinut ajan virka-miesten arkikäytäntöön. Kysymyksessä on runoudensisäinen tilanteen ja asenteiden siirtymä, jonka kirjailija omista lähtökohdistaan käsin koki uudistuneena ja merkityksellisenä.

Perinteen kerrostumaa oli kasvattamassa myös Seitsemän veljestä, Alkion suuresti ihailema teos. Sen maalaisidealismi muodosti edullisen kasvualustan Hautalan Jannen tapaisen henkilön esiinpuhkeamiselle; Jannessa on sitä paitsi heijastumaa sekä Jukolan Tuomaasta että Aapos-ta.

Välittömämpi merkitys Murtaville voimille oli kuitenkin kahdella näl-kävuosikirjalla, joihin Alkio on ohimennen papereissaan viitannutkin.

⁵ Niilo Liakka, Santeri Alkio. Henkilökuvan ja elämäntyön piirteitä. Porvoo 1932. S. 57.

Ne ovat A. Meurmanin Nälkävuodet 1860-luvulla (1892) ja K. A. Tavaststjernan romaani Kovina aikoina, joka Juhani Ahon suomentamana oli ilmestynyt 1892. Ensiksi mainittu antoi nälkävuosia koskevaa tietoa uudesta näkökulmasta ja rikkoi samalla maakunnallisen perimätiedon piirin. Alkion ja Tavaststjernan romaanit eivät pinnalta katsoen suurestikaan muistuta toisiaan, vaikka niiden käsittelemä kokonaisuuskakin on täysin sama: vuoden 1867 keväästä seuraavan vuoden syksyyn. Hyvin olennainen ero syntyy mm. siitä, että monipuolisempaa henkilökokeelmaa ja ”kontrapunktista kompositiota” hyväksi käyttäen Tavaststjerna luo rajua vastakohtaa säätyläisten ylellisen elämän ja niiden pohjattomien kärsimysten välillä, jotka tulivat varsinaisen kansan osaksi.⁶ Yhtäläisyyksiäkin kuitenkin on. Erikoista on, että niin Meurmanin kuin Tavaststjernan kirjan vaikutus näkyy Murtavien voimien päätösluvussa. Perussuunta on tässäkin kansallisidealisticista asenteita vahvistava.

Niinpä se, mitä Meurman puhuu nälkävuosien merkityksestä kirjansa XIII luvussa, ilmeisesti muokkasi Alkion käsityksiä. Kovina aikoina -romaanin loppu taas sinänsä tarjoaa kiintoisan vertailukohteen. Siinäkin lukija viedään hautausmaalle. On kokoonnuttu rouva Blumen hautajaisiin; hän on kuollut nälkävuoden sairaita hoitaessaan samoin kuin Hautalan Jannen vaimo. Isänmaallisia tunteja herättää sotavanhus-isä, joka on ylpeä tuolla tavoin kuolleesta tyttärestään. Kapteeni Thoreld, joka pitää haudalla muistopuheen, sanoo vainajan kaatuneen ”taistelussa sen tulevaisuuden puolesta, minkä hedelmiä vastaiset sukupolvet vielä kerran tulevat nauttimaan”. Hän lausuu myös rouva Blumesta sanat, jotka voi nähdä täysin paralleelisina niille, jotka kuvernööri sanoi Hautalan Jannesta: ”— — meillä ei ole mitään syytä valittaa niin kauan kuin karu maamme voi kasvattaa sellaisia ihmisiä kuin hän, jolla on usko, joka siirtää vuoria . . .”

Hautalan Jannen maineen lopullinen korottaminen tapahtui siis lähinnä kansallisiin yhteistuntoihin vetoavien ja lopultakin sangen tutunomaisten motiiviviitteiden avulla. Hänen ihanteensa taas, ehkä voisi sanoa ohjelmallinen lähtökohtansa, oli vapaa talonpoika. Se on kyllä lähtökohdiltaan kirjallinen, mutta käsitteen sisältö muokkautui Alkiolla omaimeiseksi. Kun Aleksis Kivi Koto ja kahleet -kertomuksessaan kirjoitti: ”Vapaana asut sinä omalla turpeellas, jonka kamaralta sua kenkään ei karkoita pois”, niin ajatukseen liittyi vielä väkevä romanttinen ja tunnepohjainen teho. Alkio sen sijaan otti asian käytännöllisesti. Vapaan talonpojan ihanne sisälsi hänelle toisaalta radikaalin — ja demokraattisen —, kenties Topeliukseen viittaavan, yhteiskuntarakenteen mallin: talollisen ”ei tarvitse olla muiden kuin Jumalan ja keisarin alamainen”. Toi-

⁶ Erik Ekelund, Tavaststjerna och hans diktning. Helsingfors 1950. S. 152.

saalta vapaus on sidottu kiinteästi elämän aineelliseen puoleen, varallisuuteen, hyvinvointiin. Alkio kirjoittaa: ”Samalla kun köyhyys lisääntyi, hävisi tuo itsenäisyys. Jollakin, itselleen vielä aivan selittämättömällä tavalla, hän (Janne) tunsi sen jo omalla kohdalla. — — Häntä iljetti se mateleva nöyrymielisyys, jota hän oli talollisissa, toisessa toisensa jälkeeseen alkanut huomata.” (VII luku) Talonpoikaisen riippumattomuuden ”runollisuus” on tästä täysin hävitetty. Tilalle pyrkii reaalioliitikko, joka näkee epäkohtia ja tavoitteita, syitä ja seurauksia.

On mielenkiintoista panna merkille, että jo Snellman oli havainnut taloudellisen tilan ja kansan luonteen suhteen samantapaiseksi kirjoituksessaan *Muutamia huomautuksia Pohjanmaan maasta ja kansasta*, joka on vuodelta 1869: ”Sellainen taloudellinen riippumattomuus, jonka maakunnan asema mainitulla tavalla on tehnyt mahdolliseksi, näyttää kasvattaneen kansan mielenlaadun riippumattomuuden.”⁷ Alkiolle ja Snellmanille vapaus ja riippumattomuus ei voinut enää olla romanttista pakoa, itsekästä ylimielisyyttä tai uuden maapaikan valloittamista uudisraivauksen myötä. Vapaus oli löydettävä ja taattava uudella tavalla: ihmisten keskellä eläen. Oli tunnettava oma arvo, mutta oli myös tunnustettava muiden elämisen oikeudet; oli omaksuttava riippumattomuus, mutta samalla myönnettävä riippuvaisuus muista ihmisistä.

Ajatus vapaasta, itsenäisestä talonpojasta on Hautalan Jannen yhteiskuntakäsityksen ydinkysymys. Siitä lähtevät ihmisen vastuu ja velvollisuudet ja siihen perustuvat hänen oikeutensa. Sen säteilyä ovat hyvinkin erilaiset ilmiöt, niin vuorisaarnan opetuksia seuraava käytännön kristillisyyss kuin herravihakin, joka juuri Murtavissa voimissa on näytetty terävämpänä kuin missään Alkion aikaisemmassa teoksessa. Erityisesti on korostettava, että ratkaisevaa sen kannalta, että Hautalan Janne tuli ”korotetuksi”, ei ollut vain se mitä hän teki; ei myöskään se millaisia luonteenominaisuuksia hänessä voidaan panna merkille; vaan ennen kaikkea se, että hän kaiken tuon lisäksi oli ”tietoinen” ihminen — että hän oli omaksunut selkeitä moraalisia ja yhteiskunnallisia periaatteita, joiden ansiosta hän näki elämänkentän jäsentyneenä edessään.

Yksilötasolla Hautalan Jannen ihanne osoittautui ongelmalliseksi taloudellisten ehtojensa vuoksi. Hänenkin kohtalonsa sai traagiseen vivahdavan piirteen: rikkauden ja köyhyyden jakautumisessa ei tuntunut olevan minkäänlaista oikeudenmukaisuutta, ja erityisesti menestyminen näytti olevan sovittamattomassa ristiriidassa moraalisten arvojen kanssa. Loppujen lopuksi moraalisen rappion tuntu näyttää sulautuvan yhteen nälkävuoden aineellisten ja henkisten kärsimysten kanssa, ja tältä pohjalta loppuluvun optimistiset äänenpainot alkavat osoittautua uudella ta-

⁷ J. V. Snellman, *Kootut teokset* X. Porvoo 1930. S. 296.

valla tarkoituksenmukaisiksi. Kaiken koetun jälkeen kertoja saattoi vain odottaa kansan uutta heräämistä — toivon mukaan Hautalan Jannen antaman esimerkin mukaiseen suuntaan.

5

Tarkastelu on osoittanut tiettyä suuntaa: Murtavien voimien kasvutapahtuma kulki puukkojunkkari- ja nälkävuosiaiheista kulttuurihistoriallisen lavennuksen kautta kohti ohjelmallisempaa ja persoonallisempaa näkemystä. Syntymävaihe kaikkienensa vei aikaa ainakin kuusi vuotta, mutta lopullinen suunnittelu- ja kirjoitustyö tapahtui noin vuoden kuluessa. Pitkähköä kypsytelyaikaa jäsentävien aihekerrostumien osuutta voi lopputuloksen kannalta tuskin nähdä myönteisenä. Kirjailija ei lopultakaan jaksanut sulattaa niitä yhtenäiseksi, täysin valmiiksi romaanikonaisuudeksi.

Hyvin merkityksellistä romaanin luonteen kannalta oli, että myöhäisin kerrostuma, Hautalan Jannea koskeva, valtasi lopulta päätösluvussa näkyvimmän osan. Ohjelmalause tästä henkilöstä ”oikeana Suomalaisena talonpoikana” syntyi käsitykseni mukaan vasta siinä vaiheessa, jolloin huomattava osa häntä koskevaa tekstiä oli jo valmiiksi kirjoitettu toisen henkilön, Ritaniemen Antin, nimiin. Tästäkin syystä ymmärtää, että lopullinen kuva hänestä keskittyy muistosanojen luontoisena romaanin loppuun. Samalla kertoja kuitenkin saavutti muutakin: tuo kohta kokosi synteeksi sen elämänkohtalon, joka romaanissa muuten oli näkynyt lähinnä sarjana katkelmia. Ja vieläkin enemmän: tiivistäessään olennaisimman Hautalan Jannesta kirjailija uskoi lopultakin tavoittaneensa sen tekijän, joka kykeni osoittamaan kirjan kuvat ja kohtaukset kokonaisuudeksi.

Kirjailijan päätyminen ideaalityyppiin on moneltakin kannalta kiintoisa seikka. On ensinnäkin luonnollista, että halu kuvata kokonaisia aikakausia, siten kuin tapahtui Puukkojunkkareissa ja Murtavissa voimissa, edellytti olennaisia piirteitä itseensä sitovien ajantyyppien tavoittamista. Niinpä Alkio rakensi jo Puukkojunkkarit kahden aikakaudelle tunnusomaisen tyyppin, puukkojunkkarien ja heränneiden, varaan. Yllättävää kyllä hän joutui itse ”Mielikuvitus”-vihkoon merkitsemässään kritiikissä arvelemaan, että hän ei ollut nähin henkilöryhmiin lopultakaan tavoittanut ajan aitoa historiallista ilmettä. Sen sijaan lienee epäämätöntä, että kuvatun elämän draamallinen aines korostui ja tämä ilmeisesti koitui romaanin hyväksi taideteoksena. Suunnitelmat osoittavat, että kirjailija myös Murtavissa voimissa tähtäsi kahteen vastakkaiseen tyyppiin. Ne ovat lopullisessa romaanissakin helposti tunnettavissa: itsekkäät oman edun tavoittelijat (esim. Siikalahden Mikko) ja yhteisen hyvän

puolesta työskentelevät (esim. Hautalan Janne). Vaikka Alkio muistiinpanoissaan pohtii näiden tyyppien historiallista oikeutusta, näyttää kuitenkin siltä, että ne eivät olleet sillä tavoin kirjallisesti terävöitettävissä, että niiden ristiriita olisi voinut tulla leimalliseksi koko romaanin elämäkuvulle. — Pidän mahdollisena, että Alkion henkilökuviin on ollut vaikuttamassa se *tyypin* käsitettä koskeva keskustelu ja tyyppejä luova kirjallisuus, ensisijaisesti Aho ja Järnefelt, joka meillä 1880-luvun realismin mukana lähti liikkeelle. Kuitenkin on huomautettava, että *Murtavia voimia* -kirjaa koskevissa muistiinpanoissa Alkio ei lainkaan puhu *tyypistä*, vaikka luonnehtiikin tyyppin luontoisia henkilökuvia.⁸

Toisaalta ideaalittyypiksi muokkautunutta Hautalan Jannea on enää vain vähäiseltä osalta pidettävä historiallisena ajantyyppinä. Hänen ajatuksensa ovat pitkälle kertojan ajatuksia, ja myös hänen yhteyteensä liitetyt mietteet, esim. kuvernöörin sanat hänestä, ovat ehkä ensisijaisesti kertojan persoonallisia puheenvuoroja. J. A. Hollo on sanonut hyvin painokkaasti: ”Kuvernöörin usko on Alkion oma usko. Sitä kirjailija on myöhemmin julistanut yhä uusilla teoksillaan, puheillaan ja teoillaan.”⁹ Jos tämä käsitys hyväksytään, näyttää siltä, että voidaan sanoa tämän asennepohjan viime kädessä määränneen myös loppuluvun luonteen.

Näin *Murtavista voimista* tuli lopulta oikeastaan aivan muuta, kuin mitä kirjailija arvattavasti oli alun perin ajatellut. Sillä merkitessään paperille tämän romaanin ensimmäisiä luonnoksia Alkio oli naturalisti tietoisemmin kuin koskaan muulloin. Asiasta varmistuu, jos lukee esim. varhaisen ”Ikäviä juttuja” -käsikirjoituksen luvun ”Sairashuoneessa” sekä nimettömän luvun, joka sisältää kuvauksen ”kopukasta”, köyhäin hoitolasta. Ensiksi mainitussa ympäristön tunkkaisuus ja likaisuus sekä taudin inhottavuus on tuotu ilmi räikeän avoimesti; kuvaus on otettu romaanin, sen V luvuksi, huomattavasti siistittynä. Kuvauksen kopukasta kirjailija sen sijaan jätti pois. Sen irvokkaan makaaberin luonne kalmanhajuineen ja lattiaoljilla kuin lammaspahnassa lojuvine ihmisineen, jotka olivat valmiit kiistelemään takkatulenkin vähäisestä lämmöstä, ei soveltunut romaanin lopullisessa asussa saamaan tyyliluonteeseen. Todettakoon, että Alkion mielenkiinto Minna Canthia kohtaan lienee ollut voimakkaimmillaan vuoden 1890 tienoilla, jolloin nuokin luvut ovat syntyneet.¹⁰

Toisaalta oli kysymys myös lopettamistavan realistis-naturalistisesta maneerista — ja samalla kielteisistä asenteista — silloin, kun Alkiolla oli

⁸ Tyyppiä koskevasta keskustelusta Annamari Sarajas, *Tunnuskuvia*. Porvoo 1968. Esim. ss. 59—67, 95—111.

⁹ J. A. Hollo, *Santeri Alkio*. Johdanto Valittuihin teoksiin. Porvoo 1953. S. XII.

¹⁰ Vrt. Mikko Saarenheimo, 1880-luvun suomalainen realismi. Porvoo 1924. Ss. 82, 107—108.

aikomus päättää romaaninsa pelkkiin tuomioihin tai kun hän ajatteli Ritaniemen Antin häviöön joutumista ja kuolemaa, jopa niin että vastustajat seisoivat voittajina hänen haudallaan. Sen sijaan päätösluvun lopullisessa versiossa näyttää lähes toisarvoiselta, että jotkut tulevat tuomituksi tai että Hautalan Janne on kuollut. Ratkaisevasti tärkeämmäksi kertojan kannalta on tullut se, että rakentavat ja myönteiset voimat näyttävät pääsevän elämässä voitolle.

Samalla kun Murtavia voimia siten ilmentää niitä ristiriitaisia pyrkiä, jotka olivat luonteenomaisia 1890-luvun alkupuolen kirjallisuudelle, se oli myös Alkion tuotannossa siirtymäkauden tuote. Luopumista realismin keskeisistä tavoitteista ja uuden etsintää osoittavat hänen muutkin laajat teoksensa tuolla vuosikymmenellä. Mennyt-kertomus (1892) sisälsi uskonnollis-yhteiskunnallista pohdintaa lähinnä Tolstoin hengessä ja oli samalla varsin avointa itsetilitystä. Alkion omaleimaisuus kirjailijana oli taas alusta lähtien liittynyt hänen eteläpohjalaisiin aiheisiin, jotka tietysti käsittelytavan ja tyylin puolesta sallivat erilaisia mahdollisuuksia. Niinpä Puukkojunkkareille oli edelleen tunnusomaista hyvin opittu realistinen tekotapa, tosin jossakin määrin arkaaiseen sävyyn viritettynä. Mutta samalla täysin vapautunut persoonallinen ote ja omaksi tullut kotoinen perinneaines irrottivat sen ajankohdan tendensseistä ja saivat aikaan maakuntaeepoksen, jonka laatuinen koulurealismien vuosina tuskin olisi ollut mahdollinen. Puukkojunkkareissa saavutettu taiteellinen kouliintuminen ei päässyt varsinaisesti hyödyttämään uutta romaania. Sen sijaan kirjailija on Murtavien voimien mukana liukumassa irti siitä elämänsä kaudesta, jolle kirjailijan työ oli antanut syvimmän sisällyksen.

Aulis J. Alanen on Alkion elämäkerrassaan esittänyt kysymyksen: ”Hautalan Janne, ensimmäinen ’maalaisliittolainen’?” Hänen mielestään romaanissa näkyy jo selvästi, ”miten Alkiolle on kypsässä eräänlainen poliittinen ohjelma — talonpoikia on puolustettava ylimielisiä herroja ja kiskureita vastaan”.¹¹ Kysymyksen esittäminen on paikallaan. En olisi kuitenkaan halukas puhumaan vielä poliittisesta ohjelmasta. Sen romaani joka tapauksessa osoittaa, että tulevan poliitikon taustaksi tarpeellinen ideologia oli alkanut hahmottua. Tässä kohden romaanin syntyprosessi heijastanee itse tekijässään tapahtunutta muutosta.

Ehti kulua lähes parikymmentä vuotta Murtavien voimien ilmestymisestä, ennen kuin Alkio julkaisi seuraavan laajamuotoisen eepisen teoksen. Kirjailijana hän oli silloin toinen mies: myöhempi kirjallinen harrastus on nähtävä lähinnä osana hänen silloista, suuresti laajentunutta toimintakenttäänsä. Näkyvimpiä puolia siinä edustivat, kuten hyvin tiedetään, politiikka, sanomalehtimiestoiminta sekä yleensä maalaisväestöön suunnattu aatteellinen ja pedagoginen toimeliaisuus.

¹¹ Alanen, mts. 103.

LEEVI VALKAMA: *Einige Betrachtungen über den Roman "Murtavia voimia" von Santeri Alkio*

Santeri Alkios (1862—1930) Roman "Murtavia voimia" (Zertrümmernde Kräfte, 1896), eine selbständige Fortsetzung seines Hauptwerks "Puukkojunkkarit" (Die Messerhelden, 1894), spielt in der Provinz Pohjanmaa im Jahr der grossen Missernte (1867). Mit dem Roman endet Alkios erste schriftstellerische Schaffensperiode; von da an betätigt er sich in der Politik, der Journalistik und der Jugendbewegung, schreibt aber im Verlauf der zwei ersten Jahrzehnte unseres Jahrhunderts immerhin noch eine ansehnliche Reihe rein literarischer Werke.

In der vorliegenden Studie wird eine scheinbar geringfügige Frage behandelt: die Gestaltung des Schlusskapitels im Verhältnis zum Entstehungsprozess des in Frage stehenden Romans. Ermöglicht wurde die Untersuchung dadurch, dass sich eine beachtliche Menge Aufzeichnungen, Entwürfe und auch Manuskripte erhalten hat. Der methodische Aspekt der Untersuchung ist genetisch und interpretatorisch. Die Aufzeichnungen und Manuskripte zeigen, dass der Roman "stossweise", von seinen einzelnen stofflichen Schichten her, entstanden ist. Der Verfasser beabsichtigte zuerst, ihn dem Roman "Die Messerhelden" anzugliedern; als aber der Entwurf immer selbständigere Züge annahm, verknüpfte er ihn mit einer die Missernte von 1867 behandelnden Skizze. Noch eine dritte, den Spielraum erweiternde Stoffschicht gesellte sich hinzu: das aufkeimende geistige und soziale Bewusstsein der Landbevölkerung als eine Folgeerscheinung der nationalen Bewegung. Sämtliche Schichten lieferten ihren Beitrag zum letzten Kapitel des Romans: die Messerhelden kommen vor Gericht, auf die Missernte folgt im Herbst 1868 eine reiche Ernte, die Reden über die auf die neue Gemeindeverfassung folgenden Massnahmen sind ein Hinweis auf das Erwachen der Landbevölkerung.

Seinen endgültigen stilistischen Ausdruck erhielt der Roman durch das zuletzt hinzugekommene stoffliche Element, die Persönlichkeit des Janne Hautala. Das Vorbild dieser Romangestalt entstammt dem Leben und besitzt mehrere Vorgänger sowohl in Alkios Romanentwürfen als in seinen gedruckten Werken. Erst in den letzten Wochen, kurz vor der Fertigstellung des Romans, gelang es Alkio, Janne Hautalas "richtiges" Wesen treffend darzustellen. Janne Hautalas Bedeutung als literarische Erscheinung liegt darin, dass Alkio ihn — an sich einen realistisch geschilderten, im Grunde genommen ganz gewöhnlichen finnischen Bauern — idealisierte und zu einem erhabenen Vertreter seiner Gesellschaftsschicht formte.

Die eigentliche Idealisierung, man könnte beinahe sagen: Monumentalisierung, vollzieht sich im Schlusskapitel. Am augenfälligsten ist die Art und Weise des Erzählers, dabei auf nationale Gefühle und die sie stützenden bekannten Motive anzuspielen. Dies wiederum setzt voraus, dass der Verfasser durchblicken lässt, Janne Hautalas Handeln habe ein moralisches und grundsätzliches Fundament, insbesondere das Ideal des freien Bauern. Indem der Verfasser Janne Hautala im Schlusskapitel die Hauptrolle spielen lässt, gelingt ihm die Synthese eines Lebensschicksals, das anderenfalls im Roman lediglich als eine Reihe loser Fragmente erschienen wäre.

Zugleich erreicht er noch etwas anderes: Er hatte bisher Schwierigkeiten gehabt, verschiedene Stoffschichten zur Einheit zu verbinden. Jetzt, während er das Wesentlichste der Figur zur Verdichtung brachte, glaubte er endlich, den Faktor gefunden zu haben, mit dem Bild und Szene als ein Ganzes zu zeigen waren.

Mindestens sechs Jahre lang beschäftigte sich der Verfasser mit dem Material des in Frage stehenden Romans; die endgültige Niederschrift nahm dagegen lediglich ein knappes Jahr in Anspruch. Im Verlauf dieser Zeitspanne erfuhr das Manuskript erhebliche Veränderungen. Krasser Naturalismus prägte die ersten Entwürfe, und der Verfasser hatte die Absicht, auch die Ereignisse des letzten Kapitels in naturalistischer Art und Weise, d. h. als völlig trostlos darzustellen. In der endgültigen Fassung des Romans aber scheint ihm sehr dar-

an gelegen gewesen zu sein, den Schluss so zu formen, als siegen im Leben die positiven Kräfte.

Nach der "Alltäglichkeit" der frühen Entwürfe scheint der Verfasser bestrebt, das letzte Kapitel seines Romans in der Art eines Epilogs und einer Idylle zu gestalten. Zugleich hat sein Zugriff an Subjektivität gewonnen: er neigt immer deutlicher zum Idealisten und Politiker. Janne Hautalas überraschende Monumentalisierung in der letzten Phase des Romans scheint ein Hinweis auf das Bedürfnis des Verfassers, als Grundlage für seine spätere praktisch-politische Tätigkeit seine eigene Ideologie aufzubauen.